

ὠρισμένην πλευρὰν τῆς πραγματικότητος ὁποσδήποτε ἀληθείας, κατὰ τὸν Mannheim, ἀληθείας εἶναι μόνον ἡ γνῶσις ἐκείνη, ἡ ὁποία προσδιορίζεται, συνειδητῶς ἢ ἀσυνειδήτως, ὑπὸ τῆς κατευθύνσεως, τὴν ὁποίαν κυριαρχικῶς ἐπιβάλλει ἡ ἀφ' ἑαυτῆς, ἔξω τῆς βουλήσεώς μας, ὑπάρχουσα πραγματικότης. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει ταύτισμός ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, ἀλλ' ὑπάρχει ὑποταγὴ τοῦ ὑποκειμένου ὑπὸ τὸ ἀντικείμενον. Ἡ βούλησις δὲν ἀποτελεῖ συστατικὸν στοιχεῖον τῆς πραγματικότητος, ὁλόκληρος δὲ ἡ ἠθικὴ βίασις, ἐφ' ἧς θεμελιώνει ὁ Freyer τὴν ἐπιστήμην τῆς πραγματικότητος, ἐξαιριεῖται.

Ἡ διαφορά ὅμως μεταξὺ Freyer καὶ Mannheim δὲν ἔχει μόνον τὴν ἀφ' ἑαυτῆς προκύπτουσαν ἠθικὴν ταύτην σημασίαν. ἔχει καὶ σημασίαν γνωσιολογικὴν. Κατὰ τὸν Mannheim—ἀδιάφορον, εἴναι καὶ αὐτὸς ἠναγκασθῆναι νὰ προσβῇ εἰς ὠρισμένους πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν παραχωρήσεις¹⁾—δὲν ὑπάρχει εἰ μὴ «συμβατικὴ» ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια θεωρητικὴ. Κατὰ τὸν Freyer, παρ' ὅλα ὅσα ἀνεπτύχθησαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν διδασκαλίαν του, ὑπάρχει θεωρητικὴ ἀλήθεια καὶ δὴ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Διότι πᾶσα ἐπιστημονικὴ συνειδητοποίησις τῆς σχέσεως μεταξὺ βουλήσεως καὶ κοινωνικῆς πραγματικότητος—σχέσεως ἐμφανιζούσης τὴν βούλησιν οὐχὶ ὡς ἐκμηδενιζομένην, ἀλλ' ὡς μετέχουσαν ἐνεργῶς τῆς πραγματικότητος—σημαίνει ἀλήθειαν. Ἡ ἀλήθεια αὕτη δὲν εἶναι σχετικὴ, ἀλλ' εἶναι ἀπλῶς μερικὴ. Ἡ βούλησις ἐμποδίζει ἡμᾶς ἀπλῶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἴδωμεν τὸ ὅλον. Βλέπομεν ὅμως τὸ μέρος τῆς πραγματικότητος, ἐκεῖνο συγκεκριμένως, εἰς τὸ ὅποιον εἶναι οὐσιαστικῶς βεβυθισμένη ἡ βούλησίς μας. Καὶ ἐδῶ πρέπει κατ' ἀνάγκην, τροποποιοῦντες τὰ συμπεράσματα, τὰ ὅποια θεωρεῖ ὁ Freyer προκύπτοντα ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὠρμήθη, νὰ προχωρήσωμεν, διὰ τοῦ Freyer, πέραν τοῦ Freyer. Ἐφ' ὅσον γίνεται δεκτόν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα γνῶσις καὶ ἀλήθεια, δὲν ἀποκλείεται—ἀδιάφορον εἶναι τοῦτο εἶναι σπάνιον καὶ δύσκολον—νὰ ὑπάρχη αὕτη καὶ ἐν σχέσει πρὸς ὅ,τι δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν βούλη-

1) K. Mannheim, *Wissenschaftssoziologie* κλπ., σ. 671 κ. ἑ. Βλ. σχετικῶς: Παν. Καρλ Λαπούλου, *ἔνθ' ἄν.*, σ. 66 κ. ἑ.

οίν μας. Δέν αποκλείεται γὰ συλλάβωμεν ὀρθῶς καὶ ὅ,τι κεῖται ἔξω τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς πραγματικότητος, τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν βούλησίν μας. Δέν αποκλείεται—κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον—γὰ αὐτονομηθῆ τὸ θεωρητικόν μας βλέμμα—ἔφ' ὅσον, ἔστω καὶ ὑποκινηθὲν ὑπὸ τῆς βουλήσεως, εἶδε καὶ ὀρθῶς—καὶ γὰ συλλάβῃ ὀρθῶς καὶ ὅ,τι δέν ἀποτελεῖ πραγματικότητα ταυτιζομένην πρὸς τὴν βούλησίν μας. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀλήθεια, δέν αποκλείεται ἡ πιθανότης τοῦ γὰ ἀνακαλύπτῃ ὁ ἄνθρωπος ταύτην, ἔστω καὶ διὰ πλαισίων καὶ σκοτεινῶν, ἔστω καὶ διὰ τυχαίων ὁδῶν. Καὶ αὐτὸ ἀκόμη «τὸ σκότος ἐχρησίμευσε πολλοὺς ὡς ὁ καλλίτερος δείκτης τοῦ φωτός».)

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δέν ἀναιρέεται ἡ θεωρία τοῦ Freyer, τροποποιεῖται ὅμως ὡς πρὸς ὁρισμὸν τῆς σημασίας. Κοινωνιολογικὴ γνῶσις δέν εἶναι δυνατὸν γὰ ὑπάρξῃ, χωρὶς γὰ ὑποκινηθῆ αὕτη καὶ γὰ προσδιορισθῆ κατ' ἀρχὴν ὑπὸ τῆς βουλήσεως. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει ὁ Freyer ἀπολύτως δίκαιον. Δέν εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸν γὰ συλληθῆ ὀρθῶς εἰ μὴ μόνον ἐκείνη ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης, ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν οὐσιαστικῶς εἰσδιόμισαν εἰς αὐτὴν βούλησίν μας. Ὑποκινηθεῖσα ὅμως ἀπαξ ἡ γνῶσις ὑπὸ τῆς βουλήσεως, δέν αποκλείεται γὰ ἴδη ὀρθῶς καὶ κατὰ πέραν ἐκείνων, πρὸς τὰ ὁποῖα κατευθύνεται θετικῶς ἡ βούλησις. Ὑπάρχουσιν μάλιστα ἴδια ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν τῷ παρελθόντι κεκίμενας προὑποθέσεις τοῦ κοινωνικοῦ παρόντος²⁾—πλεῖστα ὅσοι, ἀπέβαιναν τῶν ὁποίων ἡ βούλησίς μας εἶναι σχεδὸν οὐδετέρα. Ὡς πρὸς αὐτὰ εἶναι ζήτημα, εἴν ὑπάρχῃ καὶ ταυτότης ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου. Πάντως—καὶ εἴν ὑπάρχῃ—τὸ ὑποκείμενον ἔχει ἀπαλλαγῆ ὡς πρὸς αὐτὰ πάσης μονομερείας καὶ ἔχει ὑψωθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον ὑποκειμένου ὑπεροκομματικοῦ. Πλεῖστα εἶναι τὰ σημεῖα τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ὡς πρὸς τὰ ὁποῖα ὁμιλοῦμεν ὅλοι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν.

1) Π. Κανελλοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 74.

2) Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ παρατήρησις, εἰς ἣν προβαίνει ὁ Alfred Weber. Βλ. A. Weber, Kultursoziologie, ἐν Handwörterbuch der Soziologie, Stuttgart 1931, σ. 294, ὑποσ. 1.

III

Ἰδὴ εἶναι καιρὸς νὰ περιορίσωμεν τὴν ἰσχὺν τῶν ὅσων διδάσκει ὁ Freyer καὶ ὡς πρὸς ἄλλα δύο σημεῖα. Μόνον τότε ἄλλως τε ἀσφαλίζεται πρῶτα τὸ κῆρος καὶ ἡ ἀξία διδασκαλίας τινός, ὅταν ἀποφεύγεται ἡ πέραν τῶν ὑπὸ τῶν πραγματίων τεθειμένων ὁρίων ἐπέκτασις τῆς.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὸν πρῶτον περιορισμὸν, περὶ οὗ θὰ γίνῃ λόγος, αὐτὸν νομίζω, ὅτι προὔποθέτει καὶ ὁ Freyer ὡς δεδομένον. Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι, ἀναλύων τὴν κοινωνιολογικὴν θεωρίαν τοῦ Alfred Weber,¹⁾ ἀναγνωρίζει, ὅτι δι' αὐτῆς, εἰς δὲν τίθεται ἡ βῆσις τῆς συστηματικῆς κοινωνιολογίας, λύονται ὅμως τὰ προῖποτιθέμενα ὑπ' αὐτῆς θεμελιώδη τῆς ἱστορίας προβλήματα, ἐξάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Freyer παραδέχεται τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ συνυπαρξίν δύο διαφόρων διαδικασιῶν, ἐξ ὧν ἡ μία μόνον εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ὡς διαλεκτικῶς λειτουργοῦσα καὶ δὴ τὴν ἀρχὴν τῆς προόδου πραγματοποιοῦσα. Αἱ διαδικασίαι αὗται, ἂν καὶ συνυφαίνονται ἐν τῇ πραγματικότητι πρὸς ἀλλήλας, εἶναι ἐν τούτοις δυνατόν θεωρητικῶς νὰ ἀπομονωθῶν, μόνον δὲ ὡς πρὸς τὴν διεπομένην ὑπὸ τῆς προόδου διαδικασίαν τοῦ ἑξωτερικοῦ πολιτισμοῦ, τῆς «*Zivilisation*» (καὶ ὄχι ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῆς «*Kultur*») ἰσχύει ἡ ὑπὸ τοῦ Freyer τεθεῖσα ἀρχή, καθ' ἣν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν καὶ νὰ συλλάβωμεν ἐννοιολογικῶς πραγματικότητά τινα εἰ μὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν μελλοντικὴν τῆς σύνθεσιν. Λέγοντες δέ, ὅτι ὁ Freyer προὔποθέτει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸν περιορισμὸν τοῦτον ὡς δεδομένον, ἐξάγομεν τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος περιορισμὸς εἶναι, ἐπὶ τῇ βῆσει ἀκριβῶς τῆς θεωρίας τοῦ Freyer, ἀντονόητος (ἀδιάφορον, εἰς καὶ τὰ ἀντονόητα θεωροῦμεν ἐνταῦθα ἀναγκαῖον, ὅπως τονίσωμεν). Καὶ εἶναι ἀντονόητος, διότι ἡ κοινωνιολογία ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἐρεῖνης μόνον καὶ μόνον ὅ,τι ἀποτελεῖ ἱστορίαν καὶ συνδέεται

1) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 135 κ.έ. Βλ. σύντομον ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ Alfred Weber εἰς: Παν. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας, Ἀθήναι 1932, σ. 14 κ.έ.

πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς διαρκoῦς μεταβολῆς. "Ὅπως ὁμως αἱ μορφαὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, οὕτω καὶ πᾶν ὅ,τι γενικότερον ἀφορᾷ τὴν «Kultur» (ἔστω καὶ ἐὰν δὲν ἀντικειμενοποιῆται) γεννᾶται βεβαίως διὰ τῆς ἱστορίας καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, δὲν ἀποτελεῖ ὁμως αὐτὸ τοῦτο ἱστορία, ἀποτελεῖ ἀντιθέτως, ὡπως τονίζει ὁ Alfred Weber,¹⁾ εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσίν του (καὶ τὴν υποκειμενικῶς ἰσχυρὰς δρῶσαν) καὶ τὸ «ἀπόλυτον», δὲν ἐξελίσσεται, δὲν κινεῖται ἐν τῷ χρόνῳ, δὲν προοδεύει. Ὁ Θεὸς δὲν προοδεύει, ἀλλ' ἦτο δὲ παρὰ ἰδοξον, ἐὰν τὸν ἐραντιζόμεθα προοδεύοντα. "Ὅ,τι προοδεύει ὑπόκειται καὶ εἰς φθοράν. Ὁ Θεὸς ὁμως δὲν ὑπόκειται εἰς φθοράν. Δι' αὐτὸ καὶ ὡς θαῦμα μόνον, ὡς θυσίαν γενομένην ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ κίθοδόν του, τὴν ἐνανθρώπισίν του. Μόνον ὡς θαῦμα, ὡς θυσίαν, ἢ ὅποια γίνεται ὑπὲρ τοῦ πλησίον μας, εἶναι δυνατόν νὰ νοήσωμεν τὴν προβολὴν τοῦ ἀτομικῶς ἀπολύτου εἰς τὰς πράξεις καὶ τὰ δημιουργήματά μας, προβολὴν, ἢ ὅποια σημαίνει κατὰ βλάβος τὴν παραβίασιν τῆς υποκειμενικῶς ἤδη δεδομένης ὑπερκosμίου αὐταρκείας τοῦ ἀτομικῶς ἀπολύτου.

Ὁ δεύτερος περιορισμὸς, τὸν ὁποῖον θεωροῦμεν ἀναγκαῖον, ἀφορᾷ αὐτὴν ταύτην τὴν κοινωνιολογίαν, δηλαδή ὡσα περὶ κοινωνιολογίας ὁ Freyer λέγει. Ἰδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν κἄπως περισσότερο:

Ὁ Freyer συλλαμβάνει τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἔννοιαν, ὑπ' ἣν συνέλαβον τὴν κοινωνιολογίαν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἔθεσαν εἰς αὐτὴν ὁ Georg Simmel καὶ ὁ Leopold von Wiese. Καὶ ἐπιτίθεται ὁ Freyer κατ' αὐτῶν, ἰδίᾳ κατὰ τοῦ τελευταίου τούτων, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε καὶ σύστημα κοινωνιολογίας ὡς θεωρίας περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους,²⁾ κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐν πολλοῖς ἰδιος.³⁾

1) Ἡρβλ. Alfred Weber, Ideen zur Staats- und Kultursoziologie, Karlsruhe 1927, σ. 54.

2) Ἡρβλ. Leopold von Wiese, System der allgemeinen Soziologie, München 1933.

3) Freyer, ἐνθ' ἀν., σ. 57 κ. ε. Βλ. καὶ ἀπάντησιν εἰς τὴν κριτικὴν

Ὅρθῃ εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ παρατήρησις τοῦ F r e y e r, καθ' ἣν ἡ ὑπὸ τοῦ L. v. W i e s e ἐπιχειρουμένη συστηματικὴ σύλληψις τῶν μορφῶν, ὑπ' ἃς συνάπτονται αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, δὲν ἔχει ὑπεριστορικὴν ἰσχύν, δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν κοινωνικότητα αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλ' ἀναφέρεται εἰς κοινωνικότητα ἱστορικῶς προσδιορισμένην. Ὁ Στρέφεται ὅμως ἡ παρατήρησις αὐτὴ πράγματι κατὰ τοῦ W i e s e; θεωρεῖ ὁ τελευταῖος οὗτος πράγματι τὸ σύστημά του ὀλόκληρον ὡς πῶσιμα ἀναφερόμενον εἰς τὸ «αἰωνίως κοινωνικόν»; εἰς τὴν δευτέραν ἔκδοσιν²⁾ τοῦ συστηματικοῦ του ἔργου τονίζει ὁ W i e s e ἐκανεπιληθὲν ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας σχετικὰς μελέτας του εἶχε παραμελήσει ἴσως νὰ τονίσῃ ἐπαρκῶς, τονίζει δηλαδή, ὅτι ἡ κοινωνιολογία εἶναι κατὰ κύριον λόγον «ἐπιστήμη τοῦ παρόντος» καὶ ὅτι, ἔξαιρέσει τῶν ὑπ' αὐτῆς χρησιμοποιουμένων «γενικωτάτων κατηγοριῶν», αἱ ὁποῖαι εἶναι «ἔξωῖστορικαὶ» καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους πίσις ἐποχῆς, πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἔννοια αὐτῆς εἶναι ἱστορικῶς προσδιορισμέναι, τοῦ ἱστορικοῦ προσδιορισμοῦ ἐπιτεινομένου διαρκῶς, ὅσον περισσότερον πλησιάζομεν διὰ τῶν «ὑπο-κατηγοριῶν» τῆς κοινωνιολογίας τὰ συγκεκριμένα φαινόμενα.³⁾ Κατὰ βίβλος μόνον ἡ ὑπὸ τοῦ L. v. W i e s e χρησιμοποιηθεῖσα καὶ δὴ ἐπιτυχῶς χρησιμοποιηθεῖσα θεμελιώδης ἀρχή, ἐπὶ τῇ βίβσει τῆς ὁποίας προέβη οὗτος εἰς τὴν συστηματοποίησιν τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, ἡ ἀρχὴ τῆς «ἀποστάσεως»,⁴⁾ ὡς καὶ αἱ ἐπὶ τῇ βίβσει αὐτῆς διακρινόμεναι θεμελιώδεις κατηγορίαι τῶν κοινωνικῶν ἀπ' ἐνὸς διαδικασιῶν, δι' ὧν πλησιάζομεν ἀλλήλους, καὶ ἐκείνων ἀπ' ἑτέρου, δι' ὧν ἀπομακρυνόμεθα ἀπ' ἀλλήλων,⁵⁾ μόνον αὐταὶ αἱ θεμελιώδεις κατηγορίαι τῆς κοινωνιολογίας

τοῦ F r e y e r εἰς: L e o p o l d v. W i e s e, ἐνθ' ἀν., σ. 67, ὡς καὶ 76 κ.έ.

1) F r e y e r, ἐνθ' ἀν., σ. 61.

2) Ἡ δευτέρα ἔκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ W i e s e εἶναι πάντως μεταγενεστέρα τῆς ἔκδόσεως τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ἐνταῦθα ἔργου τοῦ F r e y e r.

3) Πρὸβλ. L. v. W i e s e, ἐνθ' ἀν., σ. 119.

4) Βλ. ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην: L. v. W i e s e, ἐνθ' ἀν., σ. 110.

123 κ.έ., 160 κ.έ., 173 κ.έ.

5) Ὁ W i e s e τονίζει εἰδικῶς ὡς πρὸς τὰς κατηγορίας αὐτάς, ὅτι εἶναι

ἀνήκουν—καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπαίξη ἀμφιβολία— εἰς τὴν κοινωνικότητα αὐτὴν καὶ ἑαυτὴν ἢ μᾶλλον ἀνήκουν εἰς τὰς ἔξωκοινωνικὰς λογικὰς προϋποθέσεις πάσης ἱστορικῶς προσδιορισμένης κοινωνικότητας. Ὁ L. v. Wiese τονίζει βεβαίως, ὅτι ὄχι μόνον αἱ ἀνωτέρω κατηγορίαι «θεμελιωδῶν», ὡς λέγει, κοινωνικῶν διαδικασιῶν, ἀλλὰ καὶ αἱ εἰς ἃς ὑποδιαφοῦνται αὐταὶ «κύρια διαδικασίαι» εἶναι οὕτως εἰδικῶν αἰώνια καὶ ὅτι μόνον αἱ «συγκεκριμένα» διαδικασίαι, εἰς ἃς καὶ αἱ τελευταῖαι αὐταὶ ὑποδιαφοῦνται, εἶναι πεπληρωμένα μετὰ ἱστορικῶς προσδιορισμένου περιεχομένου.¹⁾ Τὶ εἶναι ὅμως αἱ περὶ τῶν ὁ λόγος «κύρια διαδικασίαι», τὰς ὁποίας θεωρεῖ ὁ Wiese ἐπίσης ὡς διαρκεῖς ὑπερϊστορικῆς ἰσχύος; Αὐτὰ—ὅπως ἐξήγρηται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ L. v. Wiese γενομένης ἀναπτύξεως²⁾—δὲν ἀποτελοῦν κατὰ βάθος εἰ μὴ λογικὰς ἐπεξηγήσεις τῶν «θεμελιωδῶν» διαδικασιῶν. Τὸ νὰ λέγομεν, ὅτι ἡ θεμελιώδης κατηγορία τῶν διαδικασιῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν τοὺς ἀνθρώπους πλησίον ἀλλήλων, διαφεύγει εἰς τὰς διαδικασίας τῆς «προσεγγίσεως», τῆς «προσαρμογῆς», τῆς «ἐξομοιώσεως» καὶ τῆς «ἐνώσεως», τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπλῶς λογικὴν, ἐν πολλοῖς δὲ—παρ' ὅλα ὅσα ἀντιθέτως λέγει ὁ Wiese—ψυχολογικὴν ἐπεξήγησιν τῆς ἐννοίας τῶν διαδικασιῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν τοὺς ἀνθρώπους πλησίον ἀλλήλων. Καὶ δὲν ὑπαίχει ἀμφιβολία, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ προκαταρκτικὴ ἄλλως τε μόνον διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπεξήγησιν τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν ἢ μᾶλλον προϋποθέσεων τῆς κοινωνικότητας εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ μετὰ τὴν ἀξίωσιν ἐξοἰστορικῆς γενικότητας. Ἢ ἂν ὅ,τι ἄλλο ἀναπτύσσει ὅμως ὁ Wiese εἶναι (καὶ γνωρίζει, ὅτι εἶναι) ἱστορικῶς προσδιορισμένον. Πρέπει δὲ νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ κυριώτερα ἀξία τοῦ ἔργου τοῦ Wiese συνίσταται εἰς τὰς λεπτὰς παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ἀφιερώνει οὕτως εἰς τὰς ἱστορικῶς προσδιορισμένας κοινωνικὰς διαδικασίας, ὡς καὶ εἰς τὰς ψυχολογικὰς παρατηρήσεις, δι' ὧν ἐπεξηγεῖ καὶ τὰς γενικὰς (ὑπερϊστορικὰς) κατηγορίας τῶν κοινωνικῶν διαδικασιῶν, παρατηρήσεις, ἄνευ τῶν ὁποίων αἱ τε-

δυνατὸν νὰ πιστοποιηθοῦν ἐμπειρικῶς ἀπανταχοῦ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς.
 Βλ. L. v. Wiese, ἐνθ' ἄν., σ. 152.

1) Βλ. L. v. Wiese, ἐνθ' ἄν., σελ. 156.

2) Βλ. L. v. Wiese, ἐνθ' ἄν., σ. 176 κ. ἑ., κυρίως δὲ σ. 240 κ. ἑ.

λευταῖα αὐταῖα θὰ ἀπετέλουν ἀπλῶς γυμνοὺς τίτλους κεφαλαίων.

Καὶ ἐὰν ὅμως ἦτο ὀρθόν, ὅτι ὁ *Wiese* ὁρμᾶται ἐκ τῆς πλάνης τοῦ νὰ θεωρῇ τὸ ὅλον τοῦ σύστημα ὡς ὑπεριστορικόν, καὶ πάλιν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς πλάνης ταύτης δὲν θὰ ἔχανε τὸ σύστημα τοῦτο τὴν ἀξίαν του. Ὁ *Marx*, ὡς γνωστόν, ἀπεκάλυψε τὴν πλάνην τῆς κλασικῆς πολιτικῆς οικονομίας ὡς πρὸς τὴν ὑπεριστορικὴν ἰσχὺν τῶν πορισμάτων της, ὡς ἀπαιθεῖς ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν εἰδικῶς καθεστῶς τὴν διδασκαλίαν τοῦ *Ricardo*. Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπίσης καλλίστως νὰ ἀπαλλάξομεν καὶ τὸ σύστημα τῆς κοινωνιολογίας τοῦ *L. v. Wiese* τῆς τυχόν διεπούσης τοῦτο ιδέας, ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ περιγραφόμενα εἶναι «αἰὼνί αἰώνιος», νὰ τὰ θεωρήσομεν ὅμως ἱκανί, ὅπως, εἰς τὴν ἱστορικῶς προσδιορισμένην ἰσχὺν των, χρησιμεύουν εἰς ὅ,τι δὲν χρησιμεύει ἡ κοινωνιολογία τοῦ *Frege*, συμπληρώσων δηλαδὴ τὴν τελευταίαν ταύτην. Λιότι ἔχει πράγματι ἀνάγκην συμπληρώσεως ἡ κοινωνιολογία, ὅπως νοεῖ ταύτην ὁ *Frege*.

Ὁ *Frege* διὰ τῆς θεωρίας του, τῆς ὁποίας αἱ κύρια γραμμὰ ἀνεπιτόχθησαν ἀνωτέρω, θεμελιώνει γνωσιολογικῶς τὴν «δυναμικὴν» κοινωνιολογίαν. Τί σημαίνει τοῦτο; Σημαίνει ἄραγε, ὅτι ὑπάρχει καὶ «στατικὴ» κοινωνιολογία, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἔχει καὶ πλευρὰν στατικὴν; Ἄν συγκρινοῦμεν πρὸς τὸν *Frege* εἰς τὸ ὅτι πᾶν τὸ κοινωνικὸν εἶναι ἀρρήκτως συννημασμένον πρὸς τὸν χρόνον, ὅτι δὲν ὑπάρχει κοινωνικότης «ἔξω-ἱστορικὴ»; Ἄν πρέπει νὰ φανῇ παραδόξον, ἐὰν ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει στατικὴ κοινωνιολογία καὶ ὅτι δικαιοῦται νὰ βλέπη ἡ κοινωνιολογία ὁρισμένα φαινόμενα στατικῶς, χωρὶς νὰ ἔζη καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ πλευρὰν στατικὴν. Ὅλα κινοῦνται καὶ ὅλα ἐξελίσσονται, ὑπάρχουν ὅμως ὁρισμένα φαινόμενα, τὰ ὅποια δικαιοῦται ἡ κοινωνιολογία, ἀκολουθοῦσα τὴν παλαιὰν διαίρεσίν της εἰς στατικὴν καὶ δυναμικὴν,*) νὰ παρατηρήσῃ

1) Ἡβλ. *Karl Marx*, *Misère de la philosophie*, Paris 1922, σ. 198. Ἐπίσης: τὸ αὐτοῦ, *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, hrsg. von *Karl Kautsky*, Berlin 1924, σ. XVIII, VI I ζλπ. Ἡβλ. καὶ *Han. Kavello*, *Κάρολος Μάρξ*, Ἀθήναι 1931, σ. 11 κ. ἑ.

2) Ἡ πρώτη, ὑπὸ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κατὰ βίβλος ἰδεολογίας προσδιορισθεῖσα ἐφαρμογὴ τῆς διαίρεσός αὐτῆς ἀρτεῖται εἰς τὸν *August*

στατικῶς. Ἡ ἀρχή, ἀφ' ἧς ὀρμᾶται ὁ *Freyer*, ἡ ἀρχὴ δηλαδή, καθ' ἣν τὸ γιγνόμενον, στατικοποιούμενον, δὲν σημαίνει τίποτε, ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχη ἰσχὺν ὡς πρὸς ὀρισμένην πλευρὰν τὴν κοινωνικῆς ζωῆς, ἢ ἰσχύς της ὅμως πρέπει νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην. Ἐννοῶ τὴν πλευρὰν, ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ τὴν κοινωνικότητα ὡς «ἱστορικῶς σημαντικὴν» κοινωνικότητα, τὴν πλευρὰν, ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὰ ὁποῖα, ἔχοντα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὡς φουεῖς ὄχι τὰ κατὰ μέρος ἄτομα, ἀλλὰ συμπλέγματα καὶ δὴ ἱστορικῶς σημαντικὰ συμπλέγματα ἀτόμων (ἴσως εἶναι π.χ. αἱ κοινωνικαὶ τάξεις), δὲν προσδιορίζονται ἀπλῶς ὑπὸ τῆς ἱστορικότητος ὀρισμένης περιόδου, ἀλλὰ προσδιορίζουν οὕτως εἰπεῖν αὐτὰ τὴν ἱστορικότητα τῆς χρονικῆς περιόδου, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκδηλοῦνται, ἀναφέρονται οὕτως εἰπεῖν ἀμέσως εἰς τὴν περί ἧς ὁ λόγος ἱστορικότητα, ἀναφέρονται ἀμέσως εἰς τὴν διαλεκτικότητά των. Ἰδὲς τὸ ἐπιτυχὲς ἐν τῷ συνόλῳ του, ὀρμητικώτατον δὲ εἰς τὰς εἰδικὰς παρατηρήσεις του σχεδιάγραμμα τῆς συστηματικῆς κοινωνιολογίας, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει ὁ *Freyer* εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ἐνταῦθα ἔργου του,¹⁾ περιελήφθησαν ἀκριβῶς ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς τὰ φαινόμενα, ἀπέβαινε τῶν ὁποίων πρέπει ἡ κοινωνιολογία νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ *Freyer* ὀρισθεῖσαν καὶ γνωσιολογικῶς θεμελιωθεῖσαν κατεύθυνσιν. Ὑπάρχει ὅμως, πλὴν τούτων, πλῆθος ἄλλων φαινομένων. Ὑπάρχουν ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τοῦ *Georg Simmel*, συνιστοῦν τὸ «μικροσκοπικῶς» συλλαμβανόμενον κοινωνικὸν γίγνεσθαι,²⁾ συνιστοῦν τὴν ἐπαφὴν τοῦ μεμονωμένου ἀνθρώπου πρὸς τὸν μεμονωμένον ἄνθρωπον, τὴν ἐπαφὴν καὶ τὰς ἱστορικῶς μὲν ἀσημίαντους καὶ τυχαίας, διὰ τὴν ζωὴν ὅμως ἡμῶν ὡς καθημερινῶν ἀνθρώπων σπουδαίας συναν-

ste Comte. Πρὸς. Comte, ἐνθ' ἀν., Tome quatrième, Paris 1908, σ. 167 κ. ἑ.

1) *Freyer*, ἐνθ' ἀν., σ. 213--307. Ὡς πρὸς τὰς κυριώτερας γραμμὰς τῆς περὶ κοινωνικῶν ἀντιθέσεων θεωρίας τοῦ *Freyer*, ὡς ἀναπτύσσεται αὕτη ἐν τῷ τρίτῳ τοῦ ἔργου του κεφαλαίῳ, βλέπε: Η. Κ. Κανελλοπούλου, Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις, Ἀθήναι 1934, σ. 158 κ. ἑ.

2) *Georg Simmel*, Soziologie (Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung), München und Leipzig 1922, σ. 16.

τήσεις τοῦ πεζοδρομίου, τοῦ διαδρόμου, τοῦ κλειστοῦ δωματίου, συνιστοῦν δηλαδή ἐκείνα, εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν ὁποίων τόσον ἐπιτυχῶς συνέβαλον αἱ ἐρευναι τοῦ Georg Simmel καὶ τοῦ Leopold von Wiese. Καὶ αὐτὸ βεβαίως τὸ «μικροσκοπικὸν γίνεσθαι»—τὸ λέγει ἄλλως τε καὶ ἡ λέξις «γίνεσθαι»—εἶναι χρονικῶς καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου προσδιορισμένον, εἶναι δυνατόν ὅμως, ἀπομεινούμενον, νὰ συλληφθῇ στατικῶς ἢ ἔστω—εἰάν ἐπιτρέπεται ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν τῶν λέξεων—σχεδὸν στατικῶς. Καὶ δὲν εἶναι ἀπλῶς δυνατόν, ἀλλὰ καὶ πρέπει νὰ συλληφθῇ μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ἔστι ἤτοι ἀδύνατον νὰ συλληφθῇ ἄλλως. Εἶναι τόσον «μικρόν», ὥστε μόνον ἀπομεινούμενον εἶναι δυνατόν νὰ συλληφθῇ. Οἱ ἄνθρωποι, θὰ ἠδυναίμεθα νὰ εἴπωμεν, προσκαίθουσιν νὰ τὸ ἀποσπιάσουν καὶ νὰ τὸ ἀποκλείσων ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν παρατήρησιν. Εἶναι τόσον ζηλότυποι ὡς πρὸς τὸν «μικρόν» τὸν πόνον καὶ τὴν «μικράν» τὴν χαράν, ὥστε μόνον δι' ἀπομονωτικῆς τινος ἐπεμβάσεως εἶναι δυνατόν νὰ τεθοῦν ταῦτα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ εἰάν ἀκόμη ἦτο δυνατόν νὰ συλληφθοῦν, ὅπως συλλαμβάνεται καὶ ὅπως πρέπει, κατὰ τὸν Bergier, νὰ συλλαμβάνεται ἡ ἱστορικῶς σημαντικὴ κοινωνικὴ ζωὴ, τί σημασίαν θὰ εἶχε ταῦτα; Ἴσως σημασίαν θὰ εἶχεν, εἰάν ἐπεχειροῦμεν νὰ συλλάβωμεν φαινόμενα, ὡς τὸν τρόπον, καὶ ὃν ἐπισκέπτονται σήμερον οἱ φίλοι ἀλλήλους, ἢ τὸν τρόπον, καὶ ὃν ἐπιδραῖ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ συζυγικοῦ ζεύγους ὁ σχηματισμὸς τοῦ περιφήμου οἰκογενειακοῦ «τριγώνου», ὄχι ἐν σχέσει πρὸς ἑαυτά, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ὁποίαν, μεταβαλλομένων τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, θὰ ἔχουν αὐτοὶ τὰ φαινόμενα ταῦτα; Ἀρκεῖ νὰ ἔχωμεν συνείδησιν τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ φαινόμενα αὐτά, ὅπως τὰ συλλαμβάνομεν καὶ τὰ κατατάσσομεν σήμερον, ἔχουν περιορισμένην ἱστορικὴν ἰσχύν, ὑπάρχουν καὶ ἐκδηλοῦνται κατ' ὃν τρόπον ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἱστορικῶς προσδιορισμένης γενικωτέρας μορφῆς, ὑπ' ἣν ὑπάρχει ἡ κοινωνία. Διαμεινόμενον ὑπ' ὅσιν, ὅτι τὰ φαινόμενα αὐτά εἶναι—ὡς πρὸς τὴν διορατικότητά μας τοῦλάχιστον—ἐμμέσως μόνον, δηλαδή μὲν τῶν γενικωτέρων κοινωνικῶν μορφῶν, ὑπ' ἃς ἐκδηλοῦνται, προσδιορισμένα ὑπὸ τῆς διαλεκτικότητος τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, λαμβανομένου ὑπ' ὅσιν, ὅτι, καὶ εἰάν ἀκόμη τρίτων αὐτὰ κατ' ἑαυτά,

δὲν εἶμεθα πάντως ἡμεῖς εἰς θέσιν νὰ τὰ ἴδωμεν ὡς τείνοντα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ πρὸς διαφορητικὴν τινα αὔριον, νομίζω, ὅτι, ἀπὸ τοῦ νὰ παραιτηθῶμεν πλήρως τῆς μελέτης των, ὀρθότερον εἶναι νὰ τὰ μελετῶμεν ὡς τοιαῦτα, νὰ τὰ συλλαμβάνωμεν στατικῶς.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν τίθενται ἀπλῶς—προχείρως βεβαίως—τὰ ὄρια τῆς κοινωνιολογίας, ὅπως συλλαμβάνει ταύτην ὁ Freyer, ὅρια, τὰ ὅποια ἄλλως τε καὶ ὁ ἴδιος—ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ συστηματικὸν του σχεδιάγραμμα—θέτει εἰς ἑαυτὸν, ἀλλὰ τίθενται καὶ τὰ ὄρια τῆς κοινωνιολογίας τοῦ Leopold von Wiese, τὰ ὄρια τῆς στατικῆς κοινωνιολογίας. Αὕτη δύναται νὰ διεκδικῇ ἐπιτυχῶς τὴν ὑπαρξίν της μόνον ἐκεῖ, ὅπου δὲν ἔχει θέσιν καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀσκήσῃ τὸ ἔργον της, ὅπως τὸ ἐθεμελίωσε γνωσιολογικῶς ὁ Freyer, ἡ δυναμικὴ κοινωνιολογία, δηλαδή ἡ κοινωνιολογία ὡς ἐπιστήμη παρατηροῦσα τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα ὡς ἱστορικῶς προσδιορισμένον «γίγνεσθαι». Μόνον ὅπου τὰ μέρη τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι τόσον μικρά, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συληφθῇ ἢ καὶ δὲν ἔχει σημασίαν, ἐὰν συληφθῇ ἢ κίνησιν των, μόνον ἐκεῖ δικαιούται νὰ ἐπεμβαίνῃ ἡ στατικὴ κοινωνιολογία.¹⁾ Πάντως καὶ αὐτὴ ἡ στατικὴ κοινωνιολογία, ὅπως τὴν ὠρίσαμεν ἐνταῦθα, δὲν ἀποτελεῖ «λογικὴν» ἐπιστήμην,²⁾ δὲν ἀπομακρύνεται τῆς «πραγματικότητος» ἀπολύτως, διότι ἀπαλλάσσει μὲν—καὶ δὴ, ὡς εἶδομεν, κατ' ἀνάγκην—τὰς ἐννοίας της ἀπὸ πάσων ἄμεσων πρὸς τὸν ἱστορικὸν χρόνον ἀναφορῶν, στατικοποιεῖ τὰ θεωρούμενα ἐπ' αὐτῆς φαινόμενα ἀπὸ ἐπόψεως «ἱστορικοῦ» εἰδικῶς χρόνου, δὲν στατικοποιεῖ ὅμως ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ στατικοποιῇ ταῦτα καὶ ψυχολογικῶς,³⁾ δὲν πρέπει νὰ τὰ ἀπαλλάσῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἄμεσον πρὸς τὸν

1) Κατὰ ταῦτα μέγα μέρος τοῦ ὑπὸ τοῦ Wiese ἀναπτυσσομένου δευτέρου τμήματος τῆς συστηματικῆς κοινωνιολογίας, δηλαδή τοῦ τμήματος, τὸ ὅποion ἀναφέρεται εἰς τοὺς μορφολογικοὺς τῆς κοινωνίας σχηματισμοὺς (Πρβλ. Wiese, ἐνθ' ἄν. σ. 381 κ. ε.), δὲν πρέπει νὰ ἐρρηνιάται ἐπὶ τῇ βίσει τῶν ἀρχῶν τῆς στατικῆς κοινωνιολογίας.

2) Βλέπε καὶ τὴν διαμαρτυρίαν τοῦ Leopold von Wiese ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο (ἐνθ' ἄν., σ. 77 κ. ε.).

3) Ὁ Wiese, βασιζόμενος ἐπὶ τῆς ἐπ' ἐμοῦ ἐν εἰδικῇ μελέτῃ ἀναγενομένης καὶ κριθείσης ἀρχῆς (βλ. II. Κανυλλοπούλου, Ἐπὶ τῷ ἀσυστηματικῷ

«ψυχολογικόν» χρόνον ἀναφορῆς των. Ὅ,τι μάλιστα χάνει εἰς «ἱστορικότητα» τὸ κερδίζει ἢ πρέπει πάντως νὰ τὸ κερδίσῃ εἰς «ψυχολογικότητα». Μόνον ἐκείνη ἢ κοινωνιολογία ἐμφανίζεται πράγματι καὶ δικαιοῦται ἄλλως τε νὰ ἐμφανίζετα ὡς «λογική», εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ *Erst* ὀριζομένην ἐννοίαν τῆς λέξεως, ἐπιστήμη, μόνον ἐκείνη, ἢ ὁποῖα ὀριᾶται ἀπὸ τοῦ μεταφυσικοῦ ἐδῆρου τοῦ «ἀντικειμενικοῦ ἰδεαλισμοῦ», ἰδίως, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπόκειται εἰς γνωσιολογικόν, δηλαδὴ μονομερῆ, πλεγμα. Ἡ κοινωνιολογία ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτήν, ὅπως τὴν ἐκφρασοῦται καὶ ἐξοχῆν ὁ (*Othmar Spann*)¹⁾ ἀποτελεῖ φιλοσοφίαν καὶ δὴ, καὶ περιοσότερον, φιλοσοφικὴν οὕτως εἶπειν «θεολογίαν» ἔχει δὲ πάντοτε δικαίωμα ὑπόθεσις, ἐφ' ἕσον ἀφύεται τοῦτο ἀπὸ τῆς πίστεως ἢ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ παραδόξου συνδυασμοῦ πίστεως καὶ λόγου, ἀπὸ τῆς πίστεως ἐπὶ τὸν λόγον. Ἀφ' ἧς στιγμῆς πιστεύομεν εἰς τὴν λογικὴν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἀμετακινήτου τινος ὅλου, ἰσομοχθίων τῶν πραγμάτων, ὁ χρόνος καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ προκλιούμενοι συνδυασμοί, ἢ χρονικῶς προσδιορισμένη πραγματικότης καὶ αἱ σχέσεις της πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀρκιόμενοι εἰς ψευδαίσθησιν,

κοινωνιολογίας τοῦ *Leopold von Wiese*, εἰς Ἄρχαίον φιλοσοφίας κλπ., Ἔτος Α', τόμος Β, σ. 281 κ. εἰ., καὶ ἦν τὸ «κοινωνικόν» ἀποτελεῖ τρίτην ἐνὶ σφαιρῶν ζήτησιν, σφαιρῶν διῶριστον καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ πρὸς τὴν φύσιν, προσπαθεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τὰς κοινωνιολογικὰς ἐννοίας καὶ πύσης ἀμέσως πρὸς τὸν ψυχολογικὸν χρόνον σχέσεώς των (βλ. *L. von Wiese*, ἐνθ' ἄν. σ. 103 κ. εἰ. 167 κλπ.). Κακίσει μάλιστα ὁ *Wiese* τὸν κατὰ τὰ ἄλλα συγγενῆ ὁδὸν πορευόμενον *John Pleske*, διότι ἀκριβῶς θεμελιώνει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις καὶ διαδικασίας ἐπὶ τῶν ψυχικῶν φαινομένων (βλ. *Wiese*, ἐνθ' ἄν., σ. 174). Καταρθώνει ὁμοῦ καὶ ὁ *Wiese* νὰ ἀπαλλάξῃ πλήρως τὰς ἐννοίας τῶν ἀπὸ πύσης ἀμέσως πρὸς τὰ ψυχικὰ γεγονότα σχέσεως; Ἐξτὸς τοῦ ὅτι δὲν θὰ ἔφερε, κατ' ἐμέ, νὰ ἐπιξητήσῃ τοῦτο, δὲν νομίζω καὶ, ὅτι τὸ κατορθώνει. Ὅχι μόνον αἱ εἰδικώτεραι ἐρευνᾶί του βροῦν ψυχολογικὴν παρατηρήσεων, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιχειροῦμένη πιστοποιήσις τοῦ «ἀντικειμενικοῦ παραγόντος» τῶν κοινωνικῶν διαδικασιῶν καὶ ἢ ἀναγωγὴ τούτων εἰς τοὺς «κοινωνικοὺς πόθους» (βλ. *Wiese*, ἐνθ' ἄν., σ. 167 κ. εἰ.) ἀποτελεῖ ἀμεσὴν συσχέτισιν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων πρὸς ψυχικὰ γεγονότα.

1) Ἠβλ. κυρίως: *Othmar Spann*, *Gesellschaftsphilosophie*, München 1928.

εἰς φθονερὰν καὶ ὑπουλον ἐπιβουλήν τῆς πραγματικότητος εἰς βίωσιν τοῦ λόγου. Ἡ ἀποφυγὴ ὅμως αὐτῆ, μεγαλειώδης εἰς τὴν σύλληψίν της, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συζητηθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἐπιαναλαμβάνομεν πάντως: μόνον ἡ ἀποφυγὴ αὐτῆ δικαιούται νὰ ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν ὡς «λογικὴν» ἐπιστήμην. Πᾶσα ἄλλη μορφή, ὅσῃ ἦν δικαιούται νὰ ἐμφανισθῆ ἡ κοινωνιολογία, συνιστᾷ ἐπιστήμην τῆς «πραγματικότητος». Λιότι καὶ αὐτῆ ἡ «στατική» κοινωνιολογία ἀπαλλάσσει, ὡς εἴπομεν, τὰς ἐννοίας της ἀπὸ τὴν ἀμεσον πρὸς τὸν ἱστορικὸν χρόνον ἀνιαρορῶν των, δὲν τὰς ἀπαλλάσσει ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν ἀμεσον πρὸς τὸ ψυχολογικὸν γίνεσθαι σχεῖν των.

IV

Ἄς ἐγκατατείσωμεν ὅμως πλέον τὴν στατικὴν κοινωνιολογίαν καὶ ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, ὅπως τὴν θεμελιώνει γνωσιολογικῶς ὁ Freyer. Αὐτῆ ἄλλως τε συνιστᾷ κατ' ἑξοχὴν τὴν κοινωνιολογίαν ὡς «σύστημα».

Τὸ ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον ὑπολείπεται νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ὡς πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν αὐτὴν εἶναι τὸ ἑξῆς: πῶς διακρίνεται αὐτὴ ἀπὸ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἱστορίας, μετ' ὧν συναπιερτίζει, κατὰ τὸν Freyer, τὴν τριάδα τῶν ἐπιστημῶν τῆς «πραγματικότητος»: Ὡς ἐπιστήμη τῆς πραγματικότητος πρέπει ἡ κοινωνιολογία, κατὰ τὸν Freyer, νὰ συνδέῃ ἀμέσως τὰς ἐννοίας της πρὸς τὸν ἱστορικὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν ψυχολογικὸν ἀφ' ἑτέρου χρόνον.¹⁾ Πῶς ὅμως ἐπιτυγχάνεται ὁ σύνδεσμος οὗτος, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται ἡ κοινωνιολογία εἰς ἱστορίαν ἢ ψυχολογίαν;

Ὁ Freyer ἀφιερώνει δύο εἰδικὰς παραγράφους τοῦ βιβλίου του εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τούτων. Εἰς τὴν μίαν παράγραφον ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῆς κοινωνιολογίας πρὸς τὴν ψυχολογίαν, εἰς τὴν ἄλλην δὲ τὴν σχέσιν τῆς κοινωνιολογίας πρὸς τὴν ἱστορίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον πρόβλημα, τοῦτο ἐξετάζει ὁ Freyer ἐν συνδυασμῷ πρὸς δύο κατευθύνσεις τῆς γερμανικῆς κοινωνιολογίας, αἱ

1) Freyer, ἐνθ' ἀν., σ. 175.

ὅποια ἐμφανίζονται καλλιτροῦσαι ἰδιαιτέρας πρὸς τὴν ψυχολογίαν σχέσεις, πρὸς τὰς κατευθύνσεις τοῦ Ferdinand Tönnies καὶ τοῦ Alfred Vierkandt.¹⁾ Ἐξετάζων δὲ τὸ πρόβλημά του ἐν ἀμέσῳ πρὸς τὰς κατευθύνσεις αὐτὰς ἀναφορῶν, διευκολύνεται εἰς τὸ ἔργον του. Τονίζων, ὅτι ἡ κοινωνιολογία παύει νὰ ἀποτελῇ κοινωνιολογίαν καὶ μετατίθεται εἰς τὴν σφαιρὴν τῆς ψυχολογίας, ὅταν ἀσκῆται ὑφ' ἡν μορφήν ἀσχεῖ ταύτην ὁ Vierkandt, διατηρεῖ δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς αὐτοτέλειαν, ὅταν, παρὰ τὰς στενωπότητας πρὸς τὴν ψυχολογίαν σχέσεις τῆς, ἐμφανίζεται ὑφ' ἡν μορφήν ἀσχεῖ ταύτην ὁ Tönnies, λυεῖ δὲ τὴν ἀντιδιαστολὴν τῶν δύο τούτων κατευθύνσεων σαφῶς τὸ πρόβλημά των. Ἀμφότεροι, ὁ Tönnies καὶ ὁ Vierkandt, βασιζόμενοι τὸ σύστημά των ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τῆς «κοινότητος» καὶ τῆς «κοινωνίας», ἐννοιῶν, τὰς ὁποίας, εἰς τὴν ἀνεκάλυψιν πρώτης, ἐθεμελίωσεν ἐν πίσσει περιπτώσει πρώτος ὁ Tönnies.²⁾ Ἐν τῷ ὅμῳ ὁ Tönnies συνδυάζει τὸ ψυχολογικὸν περιεχόμενον τῶν ἐννοιῶν τούτων πρὸς ὁρισμένον ἱστορικὸν αὐτῶν περιεχόμενον, δημιουργῶν τωσαυτοτρόπως ἐννοίας, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, κοινωνιολογικὰς, ὁ Vierkandt ἀπαλλάσσει ταύτας παντὸς ἱστορικοῦ προσδιορισμοῦ καὶ τὰς ἐμφανίζει ὡς καθαρῶς ψυχολογικὰς ἐννοίας. "Ὅ,τι εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς «στατικῆς» κοινωνιολογίας, ὡς ὁρίσθη αὕτη ἀνωτέρω, γίνεται ἐξ ἀνάγκης (ὡπωσδήποτε δὲ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου ἀποσπώμεναι μορφαὶ τῆς μικροσκοπικῶς συλλαμβανομένης κοινωνικῆς ζωῆς, εἶναι, ἐμμέσως τοῦλάχιστον, ἱστορικῶς προσδιορισμένα), γίνεται εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Vierkandt ὄχι ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δι' ἐξεζητημένης ἀπομονώσεως τῶν μορφῶν ἐν γένει τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν τῆς ψυχολογίας φικόν. Κατὰ τὸν Vierkandt ὑπάγεται εἰς τὴν συστηματικὴν κοινωνιολογίαν ὅ,τι πηγάζει

1) Freyer, ἐνθ' ἀν., σ. 179 κ. ἑ.

2) Βλ. Ferdinand Tönnies, Gemeinschaft und Gesellschaft, Berlin 1926. Σύντομον ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ Tönnies περὶ κοινωνίας καὶ κοινωνίας βλ. εἰς: Παν. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας, Ἀθήναι 1982, σ. 70 κ. ἑ.

ἐκ τῆς οὐσίας τῆς κοινωνικότητος ἐν γένει, τῶν μορφῶν, ὑφ' ἃς ζοῦν κοινωνικῶς οἱ ἄνθρωποι, ἀπαλλασσομένων πιντὸς περιεχομένου προσδιορισμένου ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου καὶ ἀντιγοιμένων ἰσχυρῶς εἰς τὰ πρὸς τὴν φύσιν των ὡς τοιαύτην συνδεόμενα ψυχολογικὰ γεγονότα τῆς ὑφ' οἵανδήποτε ἱστορικὴν κατάστασιν ἐκδηλωμένης κοινωνικότητός των. Αὐτὸ ὅμως, ἂν καὶ συνιστᾷ σπουδαιότατον κλάδον ἐρεῖνης, δὲν ἀφορᾷ τὴν κοινωνιολογίαν, ἀλλ' ἀφορᾷ τὴν κοινωνιοψυχολογίαν. Αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἐρευνῶνται ὑπὸ τοῦ *Vierkanndt* ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θερμότητος τῶν συνιστάμενων αὐτὰς αἰσθημάτων, τῆς κοινότητος καὶ τῆς κοινωνίας (ἐν τῇ εἰδικῇ τῆς λέξεως ἐννοίᾳ) ἀποτελουσῶν ἰσχυρῶς δύο κατηγορίας ψυχικῆς θερμότητας.¹⁾ Ὑπὸ τοῦ *Tönnies* ἀντιθέτως συνδυάζεται ὁ καὶ ὑπ' αὐτοῦ βεβαίως ἰδιαίτερος τονιζόμενος ψυχολογικὸς παράγων πρὸς τὴν ἱστορικότητα τῶν ἐννοιῶν ταύτων. Καὶ δὲν ἀρκεῖται ὁ *Tönnies* εἰς τὸ νὰ θεωρῇ—(τοῦτο πράττει καὶ ὁ *Vierkanndt*)—τὴν «κοινότητα» ὡς τὸ ἱστορικῶς πρότερον, ἀλλὰ προσχωρεῖ πολὺ περισσότερο, συνδυάζων αὐτὴν ταύτην τὴν «λειτουργικὴν» αὐτως εἶπεῖν ὄντοτητα τῶν ἐννοιῶν τῆς κοινότητος καὶ τῆς κοινωνίας πρὸς ὁρισμένα, ἱστορικῶς προσδιορισμένα περιεχόμενα. Ἄν ἀρα ὁ ποθέτει ἰσχυρῶς τὸ «ἱστορικόν», ἀλλὰ τὸ θέτει ἐντὸς τῶν περὶ αὐτὸν ὁ λόγος ἐννοιῶν, τὸ μεταβάλλει εἰς συστηματικὸν στοιχεῖον ταύτων. Ὁ *Tönnies* ἀποτελεῖ ἀκριβῶς, κατὰ τὸν *Freyer*, τυπικὸν παράδειγμα τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δύναται νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ κοινωνιολογία ὡς ἐπιστήμη τῆς πραγματικότητος τὸν εἰς αὐτὴν εἰδικῶς ἀντιπεθεμένον σκοπόν.²⁾ Καὶ εἶναι τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ ὁ *Freyer*, πράγματι τὸ καλλίτερον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρηθῇ. Εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν συλλαμβάνει καὶ ἀναλύει ὁ *Tönnies* τὰς ἐννοίας τῆς «κοινότητος» καὶ τῆς «κοινωνίας», εὐρίσκομεν πλήρως πραγματοποιούμενον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ζητεῖ ὁ *Freyer* ὑπὸ τὴν κοινωνιολογίαν. Αἱ ἐννοιαὶ τῆς «κοινότητος» καὶ τῆς «κοινωνίας» ἐμφανίζονται,

1) Βλ. σχετικῶς: *Alfred Vierkanndt, Gesellschaftslehre, Stuttgart 1928, σ. 208 κ.ε.*

2) *Freyer, ἐνθ' ἄν., σ. 185.*

ὅπως πρέπει, κατὰ τὸν Freyer, νὰ ἐμφανίζονται ὅλαι αἱ μεγάλαι «διαμορφωτικαὶ κατηγορίαι» τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος,¹⁾ προβάλλουν δηλαδή ταῦτο χρόνος ὡς βήματα ἐξελίξεως καὶ ὡς συστατικὰ στοιχεῖα, ὡς βαθμίδες καὶ ὡς στρώματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τῆς κοινωνιολογίας πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν διακρίσιν τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν ἀπ' ἀλλήλων, περὶ αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐλέχθη εἰς τὴν προηγουμένην περίπτωσιν. Ἐδῶ τῆς διακρίσεως ἡ ἀρχὴ ἔχει χαρακτῆρα θεμελιωδέτερον. Κατὰ τὸν Freyer, ἡ εἰς τοὺς Windelband καὶ Rickert ἀναγομένη ἀρχή, δι' ἧς διακρίνεν ὁ Max Weber τὴν κοινωνιολογίαν ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ἡ ἀρχὴ δηλαδή, καθ' ἣν ἡ κοινωνιολογία συλλαμβάνει συστηματικῶς καὶ γενικευτικῶς ὅτι ἡ ἱστορία εἰς τὴν ἐξατομικευμένην καὶ εἰδικήν του ἐκείνῃ ἐκδήλωσιν ἀποδίδει, ἀποτελεῖ ἀρχήν, ἡ ὁποία, χρησιμοποιουμένη ὡς ἡ θεμελιώδης καὶ μόνη τῆς διακρίσεως βία, εἶναι ἐπικίνδυνος, διότι ἐπὶ τῇ βίᾳ αὐτῆς κινδυνεύει ἡ κοινωνιολογία, ἀκολουθοῦσαι τὴν ὁδὸν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, νὰ χρησιμοποιῇ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὡς ἀπλᾶς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς νόμων πέραν τοῦ χρόνου ἰσχυόντων.²⁾ Ὁ «ἰδεώδης τύπος» ὅμως, εἰς τὴν μορφήν τοῦ ὁποίου ἀνάγει ὁ Max Weber συστηματικῶς τὴν κοινωνιολογίαν, ἀποτελεῖ, κατ' αὐτὸν τὸν Freyer, κατ' οὐσιαστικῶς περισιώτερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐξάγει ὁ Max Weber ἀπὸ τὴν μεθοδολογίαν καὶ γνωσιολογίαν τοῦ Rickert.³⁾ Ἡ ἔννοια τοῦ «ἰδεώδους τύπου» ὑπερπηδᾷ, ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος ὁ Freyer, τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἐξατομικευτικοῦ καὶ γενικευτικοῦ τρόπου τοῦ διανοεῖσθαι, ἐξικνουμένη μόνον μέχρι τοῦ «τυπικοῦ» καὶ ὄχι μέχρι τῆς «ἔξω-χρονικῆς» γενικότητος τοῦ νόμου.⁴⁾ Ὅχι ἡ «γενίκευσις», ὅπως ἐπὶ τῇ βίᾳ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἱστορίαν ὡς ἀντικείμενον οἰασδῆποτε παρατηρήσεως συνέ-

1) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 217.

2) Ἠβλ. Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 192 κ. ἑ., ἰδίᾳ σ. 194.

3) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 191.

4) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 148.

λαβε και ὥρισε ταύτην ὁ R i c k e r t,¹⁾ ἀλλ' ἡ «γενίκευσις», ὅπως τὴν συνέλαβε και ὅπως τὴν ἐφήρμασεν ὁ M a x W e b e r κυρίως εἰς τὴν περὶ τῶν μορφῶν τῆς ἐξουσίας θεωρίαν του,²⁾ δηλαδὴ ἡ «εἰδηοδῶς τυπικὴ» ἀναγωγὴ τῶν πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ὁρισμένης ἐποχῆς συνδεομένων ἀνθρώπινων «νοημάτων», ἡ γενίκευσις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἡ ὁποία και μεθοδολογικῶς ἀκόμη ἐλαχίστην ἔχει σχέση πρὸς τὴν φυσικοεπιστημονικὴν γενίκευσιν, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βίασις διακρίσεως—και δὴ ὄχι μόνον μεθοδολογικῆς, ἀλλὰ και οὐσιαστικῆς διακρίσεως—τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Και δύναται νὰ χρησιμεύσῃ, χωρὶς νὰ γεννῶνται οἱ κίνδυνοι, οἱ ὁποῖοι πρῶτα πρὸς πρόθετον, εἰν μετεβιβάζεται ἀπλῶς—και ὅπως ἀκριβῶς ἔχει—ἡ γενικευτικὴ μέθοδος ἀπὸ τῆς φύσεως εἰς τὴν ἱστορίαν. Διότι αἱ γενικευτικῶς σχηματιζόμεναι ἔννοιαι τῆς κοινωνιολογίας, ὅπως νοεῖ ταύτας ὁ M a x W e b e r, δὲν σχηματίζονται ἀπλῶς διὰ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ περιέχουσι και διατηροῦν ἐν ἑαυταῖς ἱστορίαν. Και καὶ περισσότερο: περιέχουσι ἱστορίαν, διότι ἀπλούστατα ἀποδίδουσι ἱστορικῶς προαδιορισμένα νοηματικὰ συμπλέγματα, τὰ ὁποῖα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ἐμφανίζονται ὡς «γενικαί»,³⁾ ὡς συμπλέγματα νοημάτων και ὄχι ὡς ἑστερημένα νοήματα ἀπλῆ φυσικαὶ περιπτώσεις, τὰς ὁποίας ὁ λόγος, θεωρῶν, συστηματοποιεῖ και γενικεύει. Ἐμφανίζονται δὲ ἀφ' ἑαυτῶν και συλλαμβάνονται κατ' ἀκολουθίαν—ὅπως ἔχω τονίσει ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ⁴⁾—ὡς «σχετικῶς» γενικαὶ ἔννοιαι, δηλαδὴ πάντοτε ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν «ἀτομικότητα» ὁρισμένης ἱστορικῆς καταστάσεως. Λέν θὰ ἐπιμείνω ὅμως περισσότερο εἰς τὸ σημεῖον

1) Βλ. H e i n r i c h R i c k e r t, Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung, Tübingen 1921.

2) Βλ. M a x W e b e r, Wirtschaft und Gesellschaft, ἐν «Grundriss der Sozialökonomik», III. Abteilung, Tübingen 1922, σ. 611 κ. ἑ., ὡς και 650--778.

3) Πρὸς βλ. P a n a j o t i s K a n e l l o p o u l o s, Das Individuum als Grenze des Sozialen und der Erkenntnis, ἐν «Archiv für angewandte Soziologie», III. Band, Heft 2, Berlin 1931.

4) P a n a j o t i s K a n e l l o p o u l o s, ἐνθ' ἂν, σ. 81.

τοῦτο, διότι ὁ F r e y e r δὲν θέλει μὲν νὰ βιβάσῃ τὴν κοινωνιολογικότητα ἐννοίας τινος εἰς τὸν γενικευτικὸν τῆς χαρακτηῖρα, παρὰδέχεται ὅμως —πραῖγμα, τὸ ὁποῖον ἀρκεῖ κατ' οὐσίαν—, ὅτι ἡ «γενικευτικότης» δὲν ἀποτελεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὴν πρόθεσιν, ἀποτελεῖ ὅμως πάντως τὴν συνέπειαν τοῦ «κοινωνιολογικῶς διανοεῖσθαι». 1) Ὡς πρὸς τὴν πρόθεσιν τοῦ κοινωνιολόγου, αὕτη, κατὰ τὸν F r e y e r, δὲν εἶναι, οὔτε πρέπει νὰ εἶναι κατ' οὐσίαν καθόλου προσδιορισμένη. Τὸ ἔργον τοῦ κοινωνιολόγου πρέπει νὰ προκύπτῃ ἐξ αὐτῆς τῆς διαλεκτικῆς κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος. 2) Αὕτη εἶναι ἀπ' ἐνὸς μὲν καὶ δὴ ἀπ' ἄλλου εἰς ἄκρον ὁρισμένον τι «γίγνεσθαι». Ἀποτελεῖ τὴν «πραγματικὴν οὐσίαν» τῆς ἱστορικῆς κινήσεως. Ἀπ' ἑτέρου ὅμως ἀποτελεῖ ἡ κοινωνικὴ πραγματικότης εἰς ἐκείστην στιγμὴν τῆς «μορφῆς» πεπληρωμένην ζωῆς. Ἀποτελεῖ ὁρισμένην «τάξιν» πεπρωκτισμένην μὲ βεβαιότητα τινὰ διάρκειαν καὶ τίσιν τινὰ ἀντικειμενοποιήσεως. Τὸ ὅτι αἱ μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν ἔχουν «ἔξω-ἱστορικὴν» ἀντικειμενικότητα, τὸ ὅτι ἀποτελοῦν περιπτώσεις κειμένας εἰς τὰ ὅρια τῆς «ἀντικειμενοποιήσεως», τοῦτο ἐλέγχθη καὶ ἐτονίσθη ἤδη εἰς τὸ πρῶτον τμήμα τῆς παρούσης πραγματείας. Πάντως: ἐν ᾧ ἡ ἀπλὴ ἐπιστήμη τῆς ἱστορίας παρατηρεῖ καὶ ἀναλύει τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, τὴν ἀποτελοῦσαν, ὡς ἐλέγχθη, τὴν «πραγματικὴν οὐσίαν» τῆς ἱστορικῆς κινήσεως, ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς «γίγνεσθαι», ἡ κοινωνιολογία, κατὰ τὸν F r e y e r, παρατηρεῖ καὶ ἀναλύει τὰς «μορφάς», δι' ὧν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκδηλοῦται ἡ «γιγνομένη» κοινωνικὴ πραγματικότητα. Καὶ ἀναλύει αὐτὰς ὡς μορφάς, ἀδιάφορον, εἴαν τὴν ὑπαρξίν των συλλαμβάνῃ καὶ πρέπει νὰ συλλαμβάνῃ ὅπωςδήποτε ἐν ἀίεσιν συνδυασμῶν πρὸς τὴν διέκουσιν αὐτὰς ἱστορικότητα, συγκεκριμένως πρὸς τὴν συνιστάσασιν αὐτὰς διαλεκτικότητα. Ἡ διαλεκτικότης δὲν ἀρκεῖ τὴν ἰδιότητά των ὡς μορφῶν. Δι' αὐτῆς ἀκριβῶς ὑπάρχουν ὡς μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς εἰδικῶς πραγματικότητος καὶ ὄχι ὡς μορφαὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Πᾶσα μορφή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἄρνησιν ἑαυτῆς, ἐπαναστατεῖ καὶ ἐναντίον

1) F r e y e r, ἐνθ' ἄν., σ. 198.

2) Πρὸς τὰ ἐπόμενα: F r e y e r, ἐνθ' ἄν., σ. 194 καὶ 196.

εαυτῆς, μόνον δὲ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν διαλεκτικὸν τοῦτον χαρακτηῖρα της συλλαμβάνεται πρῶτα κοινωνιολογικῶς. Ἡ πρόθεσις λοιπὸν τοῦ κοινωνιολόγου, ἀντιθέτως πρὸς τὴν τοῦ ἱστορικοῦ, συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ζητεῖ νὰ συλλάβῃ, ἐν τῇ ἱστορικῇ των ὁποσδήποτε διαλεκτικότητι, τὰς μορφαίς τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος. Τὸ ὅτι αἱ μορφαὶ αὗται ἀποτελοῦν βεβαίως «γενικὰς» ἐννοίας, τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπλῶς, κατὰ τὸν Freyer, τὴν συνέπειαν τοῦ κοινωνιολογικῶς διανοεῖσθαι. Ἡ τριπλή ἀποψις τοῦ Freyer ὄχι μόνον δὲν βλάπτει, ἀλλὰ θεμελιώνει ἔτι ἀσφιδέστερον τὴν διάκρισιν τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Καὶ τὴν θεμελιώνει ἔτι ἀσφιδέστερον, ἐπεξηγοῦσα κατὰ βάθος — (καὶ ὄχι, ὡς νομίζει ὁ Freyer, δημιουργοῦσα νέαν βάσιν διακρίσεως) — τὴν διάκρισιν μεταξὺ «κοινωνιολογικῆς» εἰδικῶς γενικεύσεως καὶ τῆς ἀπλῆς «ἱστορικῆς» παρατηρήσεως. Ἐπεξηγεῖ δὲ ἀπλῶς τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἀποτελεῖ, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὄχι ἀπλῶς μεθοδολογικὴν, ἀλλὰ καὶ «οὐσιαστικὴν» διάκρισιν, εἶναι δηλαδή δεδομένη ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐκ τῆς μεθόδου. Αἱ μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ὁ Freyer ὡς τὸ ἰδιαιτὸν ἀντικείμενον τῆς κοινωνιολογίας, ἀποτελοῦν ἀκριβῶς τὸ «γενικόν», τὸ ὁποῖον εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα ὑπάρχει ὡς γενικόν, ὄχι βεβαίως ὡς ὑπερῆστορικῶς καὶ ἀπολύτως ἰσχύον γενικόν, ὡς ἀπόλυτον «εἶδος» ἢ ἀπόλυτος «νόμος», ἀλλ' ὡς γενικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπαρξίς καὶ ἔκτασις εἶναι ὑπὸ τῆς ἱστορίας δεδομένη καὶ ὑπ' αὐτῆς προσδιορισμένη. Δὲν πρέπει μάλιστα νὰ φανῇ παραδόξον, εἰάν εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἱστορία ὑπάρχει δι' ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ζητοῦν νὰ τὴν ἀρνηθοῦν καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν κατορθοῦν βεβαίως νὰ τὴν ἐκμηδενίσουν (νὰ τὴν ἐκμηδενίσουν δηλαδή ὡς ἀπλοῦν γίνεσθαι), τὴν ἀναχαιτίζουσιν ὅμως. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι αἱ μορφαί, αἱ ὁποῖαι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐκπηδοῦν ἀπὸ τοῦ κόλπου της καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνιολογικῆς παρατηρήσεως. Ἐκπροσωποῦν δὲ αἱ δυνάμεις αὗται ὅ,τι ὀνομαζομεν, ἐν τῇ γενικότητι τῆς λέξεως ἐννοία, «κοινωνίαν». Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην περιλαμβάνονται ὅλοι οἱ μορφολογικοὶ σχηματισμοί, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν χωρὶς βεβαίως νὰ τὸ κατορθοῦν ἀπολύτως νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν

ἱστορίαν ὡς ἀπλοῦν γίνεσθαι. Συνελήφθη δὲ ὀριστικῶς καὶ σαφῶς ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας ὡς αὐτοτελὲς ἀντικείμενον περιλαμβάνον ὅ,τι ἀνωτέρω ἐλέχθη μόνις κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, δηλαδὴ μόνον τότε, ὅταν — ὡς ἔχω ἤδη τονίσει ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ¹⁾ — ἀντιπαρετάχθη αὕτη ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατοῦντος ἀστυ εἰς τὴν μέχρη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πᾶσαν παρατήρησιν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος καταδυναστεύουσαν ἰδέαν τοῦ κράτους. Καὶ ὁ Freyer τονίζει τὸ γεγονός τοῦτο,²⁾ ἀναφερόμενος δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα, τὸν ὁποῖον διεξήγαγε περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τῆς κοινωνιολογίας (συγκεκριμένως δὲ κατὰ τῶν K. von Mohl καὶ Lorenz von Stein) ὁ Heinrich von Treitschke, διαρωτίζει ἰδιαιτέρως τὴν κοσμοϊστορικότητα τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ κοινωνίας καὶ πολιτείας, κατ' ἀκολουθίαν τὴν κοσμοϊστορικότητα τῆς γενέσεως τῆς κοινωνιολογίας.³⁾ Διότι ἡ κοινωνιολογία δὲν ἐγεννήθη τυχαίως, ἀλλ' ἐγεννήθη κατ' ἀνάγκην ὡς προϊόν ὀρισμένης ἱστορικῆς ἐξελίξεως, ὡς σημεῖον τῶν καιρῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ κοινωνιολόγος πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε καὶ πρωτίστως ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἡ δοθεῖσα εἰς αὐτὸν ἐντολή συνδέεται πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς, ὅτι ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κρισιμότητα τῆς ἐποχῆς ταύτης, νὰ ἐξυπηρετήσῃ λοιπὸν αὐτὴν καὶ ὄχι τὴν ἀπλὴν «περιέργειαν» ἐξωτικῶς, εἰς τὰ περιθώρια τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, διατρίβοντος περιηγητοῦ. Αὐστραχῶς ἡ ἐποχὴ μας «δὲν ἔχει καιρὸν νὰ χάνῃ». Αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν του ὄχι μόνον ὁ κοινωνιολόγος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἀπλοῦς ἱστορικός. Καὶ αὐτός, ὅπως ἔχει ὀρθότατα τονίσει εἰς ἄλλην του μελέτην—ἀναιρερόμενος μάλιστα εἰς τοὺς Nietzsche, Benedetto Croce καὶ Ernst Troeltsch—ὁ Freyer,⁴⁾ ἐδέχθη

1) Panajotis Kanellopoulos, Observations historiques sur l'idée de la société (Une page de mythologie politique), ἐν «Rivista di Sociologia», Anno VII (Serie II), No 1, Paris 1931, σ. 31 κ.έ.

2) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 114 κ.έ.

3) Freyer, ἔνθ' ἀν., σ. 158 κ.έ.

4) Hans Freyer, Die Systeme der weltgeschichtlichen Betrachtung, ἐν «Propyläen-Weltgeschichte», I. Band: «Das Erwachen der Menschheit», Berlin 1931, σ. 3 κ.έ.

κατὰ τὴν νεωτέραν εἰδικῶς ἔποχὴν τὴν ἑντολήν του ὡς ἱστορικοῦ τοῦ παγκοσμίου γίνεσθαι ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ πρὸς τὸ μέλλον κατευθυνομένου καὶ τὸ μέλλον διαλεκτικῶς ἐν ἑαυτῷ περικλείοντος «παρόντος». Εἶναι δὲ τὸ παρὸν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶμεν, ἡ ὀξυτάτη εἰς τὴν διαλεκτικὴν τῆς κατασκευῆς ἔποχὴ, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισε μέχρι τοῦδε ἡ ἀνθρωπότης. Εἶναι κατ' ἔξοχὴν ἡ ἔποχὴ τῶν ἐποχῶν, διότι οὐδέποτε συνεπυκνώθη τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, οὐδέποτε συνεπυκνώθησαν τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἱστορικὴν ἀναπνοὴν τῶσαν, ὅσαν σήμερον!

Τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας», θέλον νὰ τηρήσῃ τοὺς ἀνα-
γνωστὰς τῶν ἐνημέρους τῆς κινήσεως τῶν ἰδεῶν ἐν σχέσει
πρὸς τὰ ἀναιρούμενα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη πολιτικὰ ζη-
τήματα, ἐζήτησε τὰς ἀπόψεις διαφόρων ἀνεγνωρισμένου
κίθρους πολιτειολόγων, ἕτοιμον νὰ τὰς δημοσιεύσῃ καὶ ἂν
ἀκόμη δὲν εἶναι αἴτια ἐντελῶς σύμφωνοι πρὸς τὰς διεπού-
σας τὴν συνείδησιν τῶν συντακτῶν τοῦ πολιτικῆς ἀρχῆς.

Τὸ «Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας» εὐρίσκειται εἰς τὴν εὐχά-
ριστον θέσιν νὰ δημοσιεύσῃ ἐν τῷ παρόντι τεύχει ἄρ-
θρα δύο διακεκριμένων ἐπιστημόνων, τοῦ πολιτειολόγου
Hans Kelsen καὶ τοῦ νομοδιδασκάλου καὶ φιλοσό-
φου Julius Binder μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δημοσιεύσῃ
προσεχῶς τὰς γνώμιας καὶ ἄλλων.